

Menene Kansa? Yadda Take Farawa da Yaduwa

Kansa cuta ce da wasu sel na jiki ke girma ba tare da iko ba kuma na iya yaduwa zuwa wasu sassan jiki. Tana farawa lokacin da canje-canje a cikin kwayoyin halitta suka sa sel su girma su rabu a lokacin da bai kamata ba. Akwai fiye da nau'ukan kansa 100, ana yawan yi wa suna bisa inda suke farawa.

Bayani mai sauki

Kansa cuta ce da wasu sel na jiki ke girma ba tare da iko ba kuma suna yaduwa zuwa wasu sassan jiki.

Kansa na iya farawa kusan a ko'ina cikin jikin dan adam, wanda ya kunshi tiriliyoyin sel. Yawanci, sel na dan adam suna girma suna kuma ninkawa ta hanyar da ake kira rabuwar sel (cell division) domin samar da sabbin sel yayin da jiki ke bukatarsu. Idan sel suka tsufa ko suka lalace, sukan mutu, kuma sabbin sel su dauki matsayinsu.

Wani lokaci wannan tsari mai tsari yakan lalace. Sel marasa al'ada ko waɗanda suka lalace suna girma su kuma ninkawa a lokacin da bai kamata ba. Waɗannan sel na iya haifar da kuduri (tumors), waɗanda kaya ne na nama. Kuduri na iya zama na kansa ko marasa illa (benign).

Kansa, a asalinta, girman sel na yau da kullun ne wanda ya rasa iko.

Kuduri na kansa da marasa illa

Kuduri na kansa suna yaduwa zuwa, ko mamaye, kyallayen da ke kusa. Za su iya kuma tafiya zuwa wurare masu nisa a jiki domin samar da sabbin kuduri, wani tsari da ake kira metastasis. Ana kuma iya kiran kuduri na kansa da kuduri masu illa (malignant tumors). Yawancin cututtukan kansa suna samar da kuduri masu tauri, amma cututtukan kansar jini, kamar leukemia, gaba daya ba sa yin haka.

Kuduri marasa illa ba sa yaduwa zuwa ko mamaye kyallayen da ke kusa. Idan aka cire su, kuduri marasa illa yawanci ba sa sake girma, yayin da kuduri na kansa wani lokaci sukan sake girma. Kuduri marasa illa na iya kasancewa manya sosai wani lokaci, duk da haka. Wasu na iya haifar da alamomi masu tsanani ko hadarin rayuwa, kamar kuduri marasa illa a kwakwalwa.

Yadda sel na kansa suka bambanta

Sel na kansa sun bambanta da sel na yau da kullun ta hanyoyi da yawa. Misali, sel na kansa:

- suna girma ba tare da alamomin da yawanci ke gaya wa sel su girma ba. Sel na yau da kullun suna girma ne kawai idan sun samu irin waɗannan alamomi.
- suna kin biyayya ga alamomin da yawanci ke gaya wa sel su daina rabuwa ko su mutu (wani tsari da ake kira programmed cell death, ko apoptosis).
- suna mamaye wuraren da ke kusa suna kuma yaɗuwa zuwa wasu sassan jiki. Yawancin sel na yau da kullun suna daina girma idan sun haɗu da sauran sel kuma ba sa yawo a cikin jiki.
- suna gaya wa magudanan jini su girma zuwa ga kuduri. Waɗannan magudanan jini suna kawo iskar oxygen da abinci mai gina jiki suna kuma fitar da datti.
- suna boyewa daga garkuwar jiki, wanda yawanci ke fitar da sel marasa al'ada ko waɗanda suka lalace.
- suna yaudarar garkuwar jiki don ta taimaka wa sel na kansa su rayu su kuma girma.
- suna tara canje-canje da yawa a cikin chromosomes dinsu, kamar karin sassa ko bacewar sassa.
- suna dogara akan abinci mai gina jiki daban-daban kuma suna samar da kuzari ta hanya daban, wanda zai iya ba su damar girma da sauri.

Sel na kansa sau da yawa suna dogara sosai akan waɗannan halayen marasa al'ada har ba za su iya rayuwa ba tare da su ba. Masana bincike sun yi amfani da wannan gaskiyar domin haɓaka magungunan da ke kai hari kan halayen marasa al'ada na sel na kansa. Misali, wasu magunguna suna hana magudanan jini girma zuwa ga kuduri, wanda a zahiri yana yunwatar da kuduri daga abinci mai gina jiki da take bukata.

Yadda kansa ke tasowa

Kansa cuta ce ta kwayoyin halitta. Wannan yana nufin canje-canje a cikin kwayoyin halitta ne ke haddasa ta, waɗanda ke sarrafa yadda sel dinmu ke aiki, musamman yadda suke girma da rabuwa.

Canje-canjen kwayoyin halitta da ke haddasa kansa na iya faruwa saboda:

- kurakurai da ke faruwa yayin da sel ke rabuwa.
- lalacewar DNA da abubuwa masu illa a muhalli ke haifarwa, kamar sinadaran da ke cikin hayakin taba da hasken ultraviolet daga rana.
- an gada su daga iyayenmu.

Jiki yawanci yana fitar da sel masu DNA da suka lalace kafin su zama kansa. Amma ikon jiki na yin haka yana raguwa yayin da muke tsufa. Wannan wani bangare ne na dalilin da ke sanya haɗarin kansa ya fi girma daga baya a rayuwa.

Kansar kowane mutum tana da haɗakar canje-canjen kwayoyin halitta na musamman. Yayin da kansar ke ci gaba da girma, karin canje-canje suna faruwa. Ko a cikin kuduri guda ɗaya, sel daban-daban na iya samun canje-canjen kwayoyin halitta daban-daban.

Kwayoyin halittar da ke da hannu a kansa

Canje-canjen kwayoyin halitta da ke taimakawa haifar da kansa sukan shafi manyan nau'ukan kwayoyin halitta guda uku: proto-oncogenes, tumor suppressor genes, da DNA repair genes. Wani lokaci ana kiran waɗannan canje-canje "direbobin" kansa.

- **Proto-oncogenes** suna da hannu a girman sel na yau da kullun da rabuwarsu. Idan an canza waɗannan kwayoyin halitta ta wasu hanyoyi ko sun fi aiki fiye da yadda aka saba, na iya zama kwayoyin halittar da ke haddasa kansa (ana kiransu oncogenes) waɗanda ke bar sel su girma su kuma rayu a lokacin da bai kamata ba.
- **Tumor suppressor genes** su ma suna da hannu wajen sarrafa girman sel da rabuwarsu. Sel da ke da wasu canje-canje a cikin waɗannan kwayoyin halitta na iya rabuwa ba tare da iko ba.
- **DNA repair genes** suna gyara DNA da ta lalace. Sel da ke da canje-canje a cikin waɗannan kwayoyin halitta sukan tara karin canje-canje a wasu kwayoyin halitta, waɗanda tare za su iya sa sel su zama na kansa.

Yayin da masana kimiyya suka koyi kari, sun gano cewa wasu canje-canjen kwayoyin halitta sun zama ruwan dare a nau'ukan kansa da yawa. Yanzu akwai magunguna da yawa da ke kai hari kan canje-canjen kwayoyin halitta da aka samu a cikin kansa, kuma wasu ana iya amfani da su ga duk wata kansa da ke da canjin da aka yi niyya, ko a ina kansar ta fara.

Idan kansa ta yaɗu

Kansar da ta yaɗu daga inda ta fara zuwa wani wuri a jiki ana kiranta kansar metastatic. Ana kiran tsarin da wannan ke faruwa da metastasis.

Kansar metastatic tana da suna iri ɗaya kuma nau'in sel na kansa iri ɗaya da kansar asali, ko primary. Misali, kansar nono da ta samar da kuduri a huhu kansar nono ce ta metastatic, ba kansar huhu ba. A karkashin na'urar gani mai kara girma, sel na kansar metastatic gaba ɗaya suna kama da sel na kansar asali kuma suna da halaye iri ɗaya na kwayoyin halitta da ita.

A wasu lokuta, magani na iya taimaka wa mutane masu kansar metastatic su dade da rayuwa. A wasu lokuta kuma, babbar manufa ita ce sarrafa girman kansar ko saukaka alamomin. Kuduri na metastatic na iya haifar da lalacewa mai tsanani ga yadda jiki ke aiki, kuma yawancin mutanen da suka mutu daga kansa sun mutu ne daga cutar metastatic.

Canje-canjen nama da ba kansa ba ne

Ba duk canji a cikin kyallayen jiki ba ne kansa. Wasu canje-canjen nama na iya zama kansa idan ba a magance su ba. Ga wasu misalai da ba kansa ba ne amma wani lokaci ana bibiyar su:

- **Hyperplasia** yana faruwa lokacin da sel a cikin wani nama suka ninka da sauri fiye da al'ada kuma karin sel suka taru. Sel da yadda aka tsara naman har yanzu suna kama da na al'ada a karkashin na'urar gani mai kara girma.

- **Dysplasia** ya fi ci gaba. Akwai tarin karin sel, amma sel suna kama da marasa al'ada kuma an tsara nama daban. Gaba daya, yadda sel suka fi zama marasa al'ada, haka yiwuwar samuwar kansa take karuwa. Tabo mai rashin al'ada (dysplastic nevus) misali ne guda; na iya juyawa zuwa melanoma, ko da yake yawancinsu ba sa yin haka.
- **Carcinoma in situ** ya fi ci gaba har yanzu. Wani lokaci ana kiranta kansar mataki 0, amma ba kansa ba ce domin sel marasa al'ada ba sa mamaye kyallayen da ke kusa kamar yadda sel na kansa suke yi. Domin wasu lokuta na iya zama kansa, ana yawan maganin carcinoma in situ.

Nau'ukan kansa

Akwai fiye da nau'ukan kansa 100. Ana yawan yi wa nau'uka suna bisa gaɓoɓi ko kyallayen da suke samuwa. Misali, kansar huhu tana farawa a huhu kuma kansar kwakwalwa tana farawa a kwakwalwa. Ana kuma iya bayyana cututtukan kansa ta nau'in sel da suka samar da su.

Wasu manyan rukunoni, bisa nau'in sel inda suke farawa, sun haɗa da:

- **Carcinoma** — nau'in kansa da ya fi yawa, wanda sel na epithelial ke samarwa, waɗanda ke rufe saman ciki da waje na jiki. Adenocarcinoma, basal cell carcinoma, squamous cell carcinoma, da transitional cell carcinoma su ne nau'ukan carcinoma.
- **Sarcoma** — cututtukan kansa da ke samuwa a kashi da kyallaye masu laushi, ciki har da tsoka, kitse, magudanan jini, magudanan lymph, da nama mai karfi kamar tendons da ligaments.
- **Leukemia** — cututtukan kansa da ke farawa a naman da ke samar da jini a bone marrow. Waɗannan ba sa samar da kuduri masu tauri; a maimakon haka, farin kwayoyin jini marasa al'ada suna taruwa suna kuma kwace wurin kwayoyin jini na yau da kullun.
- **Lymphoma** — kansa da ke farawa a lymphocytes (T cells ko B cells), waɗanda su ne farin kwayoyin jini masu fafutukar da cuta. Manyan nau'uka biyu su ne Hodgkin lymphoma da non-Hodgkin lymphoma.
- **Multiple myeloma** — kansa da ke farawa a plasma cells, wani nau'in sel na garkuwar jiki, kuma yana taruwa a bone marrow.
- **Melanoma** — kansa da ke farawa a sel da za su zama melanocytes, sel da ke samar da launin da ke ba fata launinta.
- **Kuduri na kwakwalwa da laka na baya (spinal cord)** — ana yi musu suna bisa nau'in sel da suka samu a ciki da inda suka fara. Za su iya zama marasa illa ko masu illa.

Akwai kuma wasu nau'ukan, kamar germ cell tumors, neuroendocrine tumors, da carcinoid tumors.

Sanin ainihin nau'in kansar da wani ke da shi shine mataki na farko zuwa ga fahimtarta da tsara kulawa.

An dogara ne da wata amintacciyar majiya

Wannan fassara ce mai sauƙin fahimta ta bayanan ilimi da aka dogara da National Cancer Institute. Don Allah karanta asalin majiyar domin samun cikakkun bayanai na zamani. Don ilimi kawai ne — ba shawarar likita ba ce. Kullum ka yi magana da tawagar kula da lafiyarka.

National Cancer Institute: cancer.gov/about-cancer/understanding/what-is-cancer

An sabunta: 2026-09-15

Kana da hakkin samun mai fassara kyauta. Asibitoci da asibitocin shan magani (clinics) a Amurka waɗanda ke karɓar kuɗin tallafi daga gwamnatin tarayya dole ne su samar maka da kwararren mai fassara ba tare da ka biya ko sisi ba. Kana iya neman mai fassara a wurin karɓar baƙi ko kafin lokacin ganin likitanka. Ba dole ba ne ka kawo ɗan uwa ko yaro ya yi maka fassara.

A intanet: cancerexplained.org/languages/ha/what-is-cancer

An fassara daga makalar Turanci da ke cancerexplained.org. Sigar Turanci ce aka duba da majiyar.

Educational information only, not medical advice. An AI-assisted editorial system helped prepare this page. No named medical reviewer has reviewed it unless one is listed.

Kyauta ne a buga, a kwafa, a raba ba tare da an canza komai ba. Ba a buƙatar izini. Don Allah kada a canza bayanan lafiyar. Majiya: cancerexplained.org. Bayanan ilimi ne, ba shawarar likita ba.